

فضاهای مکث شهری

مهندس نسیم اشرفی، کارشناس ارشد مهندسی معماری

چکیده:

روابط انسانی، مشاکنتهای مردمی و تعاملات اجتماعی در محیطهای کالبدی، اجتماعی و اقتصادی از جمله اصول مهم در طراحی شهری است. که عدم توجه و اهمیت ندادن به این موضوعات امروزه معضلاتی را در فضاهای عمومی، تجاری و... شهرها بوجود آورده است. چرا که پویایی و کار آمد بودن یک شهر تنها از طریق حضور فعال شهروندان به کیفیت عالی خود خواهد رسید. و این حضور فعال و مشرکتهای زمانی اتفاق می افتد که مسئولین به نا هنجاریهای شهری امروزی توجه کرده و برای ارتقاء و بهبود فرهنگ و آداب شهر نشینی تدابیری بیاندیشند و جنبش پیاده گستره را در اولویت اول برنامه ریزیهای شهری خود قرار دهند.

تعاملات اجتماعی و طراحی شهری:

رفتار انسانها در چهار چوب اجتماعی (فضای شهری) یعنی رابطه انسان با انسان در محیط کالبدی، اجتماعی، اقتصادی، معنوی، از مباحث مهم طراحی شهری است. احساس تعلق خاطر به فضا، مشارکت‌های مردمی، سرزندگی، از عواملی هستند که نیاز به فعالیت بیشتر در این زمینه‌ها در اصول و قواعد طراحی شهری را نشان می‌دهد. در دهه‌های اخیر، انتقادات زیادی از سوی صاحب نظران در مورد کیفیت فضاهای شهری معاصر ایجاد شده است که در واقع یکی از دغدغه‌های شهرنشینی معاصر توجه کمتر به مسیرهای پیاده و معطوف شدن فعالیت‌های شهری به مسیرهای سواره می‌باشد.

اگر بخواهیم مراحل توجه به اصول طراحی شهری را اولویت بندی کنیم همواره توجه به طراحی صحیح فضاهای پیاده و مکث شهری در درجه اول قرار می‌گیرند چرا که تعاملات اجتماعی و ارتباطات انسانی و حضور مردم به شهر هویت می‌بخشد.

متأسفانه در شهرهای کشور ما فضاهای مکث و گفت‌وگو فقط در پارک‌ها خلاصه می‌شود و در سایر مکان‌های عمومی وجود اینگونه فضاها به ندرت دیده می‌شود. قبل از هر چیز لازم است گریزی بزنیم به شهرسازی قبل از دوران مدرن که شهرها دارای مراکز محله ای بودند برای دور هم جمع شدن‌ها و تبادل نظرها، مردم در این مراکز جمع می‌شدند و خود را در مشارکت‌های مردمی سهیم می‌کردند. اما امروزه سرعت و حرکت در معابر دیگر این امکان را به ما نمی‌دهد که از این مراکز و یا میادین برای چنین عملکردی استفاده شود.

البته با توجه به مشکلات و مسائلی که در فضاهای عمومی شهرهای کشورمان در ارتباط با مسئله کمبود فضاهای مردمی وجود دارد مسئولین نمونه طرح‌هایی را جهت رفع این مشکل پیش بینی کردند و در چند شهر از جمله تبریز، بوشهر و مشهد و... طرح احداث پیاده راه‌ها را اجرا کردند که تا حد مطلوبی این مشکلات را کاهش داد.

باید توجه داشت که در فضاهای تجاری شهروندان یک رهگذر عادی محسوب نمی‌شوند بلکه یک تماشاگر و گردشگر به حساب می‌آیند. بنابراین بایستی محلی در قالب سکون و آرامش وجود داشته باشد تا جوابگوی نیازهای شهروندان باشند.

قابل ذکر است که ایجاد فضاهای مکث تنها به فضاهای تجاری محدود نمی‌شود بلکه باید طرح‌هایی در زمینه فراهم کردن فضایی برای تعاملات اجتماعی پیش بینی شود. بهترین فضاهای عمومی، فضاهایی هستند که اغلب گره‌هایی فعالیتی دارند مانند کافی شاپ‌ها و... الزاماً ایجاد یک گره یا یک مکان برای دعوت کردن افراد مستلزم ساختن یک بنای ی با عملکردی خاص نمی‌باشد بلکه ایجاد فضاهای سبز در طراحی پیاده‌روها یا در مکان‌های عمومی بهترین نوع فضا سازی جهت مشارکت‌های مردمی است. چنانکه به گوشه کنار شهرمان یک دید کلی داشته باشیم متوجه این موضوع خواهیم شد که اکثر دیدارها و ملاقات‌های اتفاقی یا از پیش تعیین شده عموم مردم در مقابل مکانهای خاصی از شهر مانند میادین یا فضاهای عمومی از جمله مراکز خرید، رستوران‌ها و غیره، صورت می‌گیرد و این موضوع معضلاتی را از لحاظ رفتار و منش شهری بوجود آورده است که کاستی امنیت شهری، برهم زدن قلمروی پیاده‌روها، اعتراض صاحبان مغازه‌ها و شلوغی بی مورد افراد در مقابل چنین مکان‌هایی از جمله این ناهنجاری‌ها می‌باشند. که اگر در زمان طراحی هر یک از این مکان‌های عمومی به اصول طراحی شهری مربوط به آن دقت کافی می‌شد اکنون شاهد چنین مشکلاتی نمی‌شدیم. همواره باید در نظر داشت که بناهایی که عملکرد شاخصی در شهر دارند در واقع وظیفه خدمات رسانی به کلیه شهروندان را بر عهده می‌گیرند، باید حتماً از لحاظ ضوابط شهری نیز کنترل شده باشند و تنها به کنترل معماری این بناها بسنده نشود. نمای بنا یکی از عواملی است که می‌تواند در جذب افراد نقش اساسی داشته باشد تا حدی که تبدیل به یک نماد شهری شود بنابراین ایجاد فضاهای گفت‌وگو شهری در مقابل این بناها خالی از فایده نخواهد بود و همچنین باعث ارتقا کیفیت عملکردی آن مجموعه یا بنا خواهد شد.

امیر منصور کارشناس شهرسازی، فضاهای جمعی را در شکل‌گیری اجتماع چنین ارزیابی می‌کند: «همانطور که خانواده برای خانواده شدن، احتیاج به مکانی به نام خانه دارد، اجتماع نیز برای شکل‌گیری نیاز به محلی دارد که ارتباطات جمعی در آن شکل بگیرد و فرصتی جهت مسائل جمعی فراهم شود. متأسفانه شهر ما امروزه به یک سری خیابان‌ها، خانه‌ها و کاربری‌ها محدود می‌شود و به شهروندان به صورت یک جزء نه افرادی که نیاز به ارتباط دارند نگرینسته شده است و تا کنون راه حلی برای برطرف کردن این مشکل در طرح جامع دیده نشده است.»

تئوری‌های ارائه شده در اروپا نیز گویای این مطلب است که شهر اروپایی در زمان شکوفایی اش در قرن

۱۹ و ۲۰ تداعی کننده کاراکتر حرکت در عین ویژگی سکون و مکث بود در این میان مکان هایی مانند پلازاها این خصوصیت را به تناب دارا بودند که به صورت فضای چند منظوره جهت اجراهای هنری، تئاتر، فضاهای گفتمان، ملاقات ها و در حالت کلی به صورت یک فضای جمعی عمل کنند. حضور رستوران یا کافی شاپ هایی در کنار این فضاها باعث قوی تر شدن این ارتباط مردمی می گردید و شهروندان را در عین حرکت و عبور به استراحت دعوت می کرد. ولی با این تفصیل شهراروپائی در قرن ۲۱ نیز سرنوشتی کاملا متفاوت و بی روح و غیر از آنچه در گذشته بود را دارد شهرهایی که در آنها سرعت و حرکت بر زندگی مردم حاکم شده است تا جایی که حتی در تفکرات و اندیشه های آنها تاثیر گذار بوده است.

به طور کلی طرح احداث فضاهای مکث شهری اهدافی را دنبال می کند که جوابگوی نیازهای فراغتی افراد بعد از یک رفت و آمد طولانی باشد.

بهبود مدیریت ترافیک سواره و پیاده، سامان دهی فضاهای عمومی شهری، امنیت و ایمنی پیاده، بهبود سیما و منظر شهری و در نهایت ایجاد محلی مناسب برای دیدارهای اتفاقی یا برنامه ریزی شده از جمله اهدافی می باشد که این طرح خواستار احقاق آن می باشد.

البته باید توجه داشت که در هر مکان و هر محلی نمی توان اقدام به ایجاد چنین فضاهایی کرد بلکه چگونگی ارتباطات مردمی و عملکرد و نوع ترافیک هر مکانی گویای این خواهد بود که ایجاد فضای مکث و آرامش در آن محل مناسب خواهد بود یا نه.

همانطور که ذکر شد ایجاد فضاهای گفتمان مستلزم ساختن یک بنایی خاص در مکانی مشخص نمی باشد بلکه همانطور که از نامش پیداست نوعی فضا سازی است جهت بهینه کردن مشارکت های مردمی در آن مکان ها. مثلا تمهیدات هنری سهم مهمی در شخصیت دادن و هویت بخشیدن به محل دارد و مردم را جذب مکان می کند بنابراین در طرح های بزرگی معمولا استراژی هنری ضرورت می یابد.

نوع کف سازی، نحوه نور پردازی، نحوه استفاده از میلان شهری، استفاده از رنگهای مناسب، بافت های متفاوت کف و دیوار و قرار گیری یک نمادی خاص در یک مکان مشخص و مناسب موجب ترغیب شهروندان شده و آنها را به آن محل جذب می کنند.

در اینجا لازم است اشاره ای داشته باشیم به مکان قرارگیری تلویزیون های شهری که یک نمونه بارز و مدرن نماد شهری است. قابل اذعان است که در حال حاضر تلویزیون های شهری در تمام دنیا در فضاهای مکث، در مکان هایی که محل توقف افراد بوده و ترافیک سواره در آن محل به حداقل می رسد نصب می شوند.

متاسفانه در کشور ما این موضوع درست عکس می باشد یعنی نصب این بیل بوردها در میادین و مکانهای شلوغ سواره صورت می گیرد و با این عمل نه تنها استفاده بهینه و اقتصادی نخواهد شد بلکه موجب حواس پرتی رانندگان شده و امکان بروز حادثه می شود. نصب این تلویزیونها در فضاهای آرام و ایجاد فضاهای مکث شهری در کنار آن باعث خواهد شد که این دو عامل مکمل هم بوده و پاسخگوی هر چه بهتر نیازهای مردمی باشند.

نتیجه گیری:

با توجه به نقش اجتماعی و سیاسی که فضاهای عمومی در شهر بازی می کنند بسیاری از گردهمائی های شهری و تبادل نظرها و مشارکت های مردمی در خیابان ها، میادین، و دانشگاهها صورت می گیرد در حالی که این فضاها محل مناسبی برای چنین گروه هایی نمی باشند. برای اینکه شهری کار آمد و پویا داشته باشیم چه خوب است کارشناسان شهری و مسئولین توجه به اصول طراحی شهری پیرامون هر یک از بناهای عمومی و نحوه عملکرد این مکانها طرحی را اتخاذ کنند که ایده اولیه آن توجه به تعاملات اجتماعی شهروندان و فرهنگ سازی و اولویت قرار دادن جنبش پیاده گسترده در برنامه ریزی های شهری باشد و این را همیشه به خاطر داشته باشیم که بهبود و ارتقاء فرهنگ و عادات شهر نشینی با حضور فعال و مناسب مردم در فضاهای شهری به کیفیت عالی خواهد رسید.

منابع:

- دکتر بحرینی، ح.، ۱۳۷۷، فرایند طراحی شهری، انتشارات دانشگاه تهران
- مقاله معماری شهری، کمال یوسف پور، سایت اینترنتی زروران
- پایگاه اطلاع رسانی شهرسازی و معماری

